

ПРИДНІПРОВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
НАН УКРАЇНИ І МІНІСТЕРСТВА
ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДВНЗ КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

МАТЕРІАЛИ

Дніпропетровської сесії
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
«Придніпровські соціально-гуманітарні читання»

(22 лютого 2013 р.)

ЧАСТИНА V

Дніпропетровськ 2013

19. Баран Г. Польський день незалежності у Луцьку // Вісн. - 2010. - 18-24 листопада. - С. 3.

Данилець Ю. В.

Ужгородський національний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄПІСКОПА ІОСИФА (ЦВІЄВИЧА) НА ЗАКАРПАТТІ В 1930-1931 рр.

Православна церква на Закарпатті в 1920-1930 рр. характеризувалася невпорядкованістю єпархіальної структури та юрисдикційними суперечками. Чехословацький уряд визнав законною у своїх кордонах місцеву діяльність Сербської православної церкви, яка керувала місцевими приходами в 1921-1931 рр. через єпископів-делегатів. Одним із таких «посланців» Сербського Синоду був єпископ Йосиф (Цвієвич) [1].

Рішення про призначення Йосифа (Цвієвича) на посаду єпископа для православної церкви на Закарпатті Собор СПЦ ухвалив наприкінці 1930 р. 21 грудня він прибув у довірену єпархію та поселився в с. Іза на Хустщині. В якості секретаря Йосифа супроводжував відомий сербський подвижник ієромонах Юстин (Попович), котрого планувалося висвятити на постійного єпископа для православних закарпатців [2]. Одним із головних завдань своєї діяльності владика Йосиф вбачав у впорядкуванні чернечого життя у краї. Розпорядженням від 1 січня 1931 р. було створено Раду із представників монастирів та скитів, в обов'язки якої входило контроль за моральною поведінкою чернецтва та діяльністю чернечих громад [3]. Розуміючи, що в єпархії не вистає освіченого духовенства, архієрей намагався домогтися дозволу на створення духовної семінарії в Мукачеві на ґрунті сербських богословських закладів [4].

5 січня 1931 р. єпископ Йосиф (Цвієвич) переніс свою резиденцію з Іза до м. Хуст. Цей крок викликав занепокоєння православних ізян, які вислали до єпископа делегацію з проханням повернутися назад, посилаючись на обіцянку сербського патріарха про створення духовної семінарії в селі та постійне проживання там єпископів. Однак, єпископ Йосиф відмовився повернутися на старе місце проживання, обґрунтовуючи своє рішення тим, що Іза не підходить під єпископський осідок, бо не має належних засобів комунікації тощо. Він також повідомив, що найближчим часом переїде до Ужгорода [5].

Єпископ взявся за впорядкування життя духовенства, зокрема за його наказом 35 священників були переміщені на нові приходи. Одруженим священникам надавалися парафії, в яких були сприятливі умови для проживання їхньої родини. Ченців переводили в невеликі та бідніші православні громади. Згідно наказів єпископа на нові місця були переведені священники з наступних сіл: Кошельова, Кошельських Лазів, Липчі, Липовця, Березова, Нижнього Бистрого, Вучкового, Крайникова [6].

Велику увагу єпископ Йосиф (Цвієвич) приділяв візитації православних приходів, зустрічам з духовенством та вірниками. 12 лютого 1931 р. на свято Василя Великого він відвідав присілок Майдан-Лопушний. Біля сільської церкви владика зустріли близько тисячі осіб із навколишніх сіл: Торун, Прислон, Верхній Бистрий, яких очолювали 3 священники. Після церковної служби єпископ мав зустріч з чеськими урядовцями, під час якої позитивно відзивався про президента ЧСР Томаша Масарика. Наступною православною громадою, яку відвідав єпископ, було с. Волове (нині Міжгір'я), де його вітало близько 500 осіб разом з священником та сільськими урядниками [7]. 14 квітня 1931 р. єпископ Йосиф (Цвієвич) відвідав с. Калини Тячівського округу, яке перебувало в сфері впливу

архієпископа Савватія (Врабец), керівника константинопольської юрисдикції в Чехословаччині. Православні вірники з захопленням прийняли єпископа та визнали владу сербської церкви. У сільському храмі єпископ відслужив службу [8].

Єпископ Йосиф намагався припинити юрисдикційну боротьбу між православними вірниками. 23 квітня 1931 р. він написав скаргу до Міністерства шкіль і народної освіти в Празі. У листі єпископ звертає увагу на негативну роль діяльності архієпископа Савватія (Врабеца) на Закарпатті. Для доведення протизаконних дій Савватія Йосиф наводив наступні приклади: «1) забороненого в сані священника Івана Якуба з Лисичова, Савватій прийняв під свою руку і дозволив йому священствувати; 2) у Дубове він прислав свого священника і призначив його там настоятелем; 3) у Монастирець рукоположив в сан диякона і призначив Луку Боня; 4) у Королево прислав свого священника; 5) постійно зустрічається зі священниками, що йому підпорядковані, наприклад з Георгієм Кенизом із Копашнова та о. Феодосієм (Горват) із Нижнього Синевира, переконують їх і пропонує переконувати інших у тому, що скоро він візьме всю владу над православною церквою в Чехословаччині» [9]. А тому єпископ Йосиф просив керівників Міністерства вжити необхідних заходів для припинення діяльності архієпископа Савватія в межах Карпатурської православної єпархії. У фондах Державного архіву Закарпатської області виявлено ряд звернень до Земського уряду в Ужгороді, що стосуються діяльності Савватія в той час. Так, у листі від 10 листопада 1930 р. архімандрит Олексій (Кабалюк) писав: «У Копашнові діє о. Кениз, який веде агітацію за архієпископа Савватія. Він провокує конфлікт з сербською юрисдикцією» [10]. 27 серпня 1931 р. жителі с. Лисичева повідомляли єпископа Йосифа: «Вранці 16 серпня 1931 р. до нашої церкви прийшов о. Георгій Кениз і о. Іван Якуб, а вночі 22 серпня приїхав архієпископ Савватій, який оголосив, що о. Іван Якуб буде в Лисичеві священником» [11].

На початку 1930-х рр. значного розвитку набуло чернече життя. У 1930 р. найбільш чисельним залишався жіночий монастир у с. Липча. Згідно звіту архімандрита Амфілохія (Кемінь) до Єпархіального управління від 5 липня 1930 р., в монастирі проживало 80 чол. [12]. Черниці володіли церквою, чотирма житловими будинками та господарськими спорудами. Основні прибутки монастиря складало сільське господарство, ткацтво, крафцтво. За сприяння єпископа Йосифа було закінчено розробку чернечого статуту монастиря, який в 1931 р. було затверджено. Провідну роль серед чоловічих монастирів відіграв Свято-Миколаївський монастир у с. Іза. На початку 1930 р. тут проживало біля 30 осіб. У зв'язку з незначною кількістю білого духовенства більшість ченців знаходилася на сільських приходах. Як і в Липчанському монастирі, тут діяла кравецька майстерня. У 1930 р. було затверджено статут Теремлянського монастиря. Цього ж року, за підтримки єпископа Йосифа, було створено жіночий монастир в с. Домбоки Мукачівського округу та Свято-Троїцький чоловічий скит в Городилові біля Хуста.

Зважаючи на збільшення кількості громад на Закарпатті та в Східній Словаччині, керівництво СПЦ ініціювало відновлення традиційної православної єпархії в Мукачеві. 2 серпня 1931 р. з цієї нагоди відбулися урочисті збори в Мукачеві. На урочисте зібрання в Мукачеве прибуло 60 православних священників та чисельні православні громади із всіх частин краю [13]. Після від'їзду єпископа Йосифа у вересні 1931 р. до Сербії обов'язки єпископа тимчасово виконував протосингел Іустин (Попович).

Архієрейський Собор СПЦ 19 вересня 1931 р. обрав спеціально для новоутвореної Мукачівсько-Пряшівської єпархії першого постійного єпископа д-ра Дамаскина (Грданичку), хіротонія якого відбулася 29 листопада 1931 р. в

Сремських-Карловцях [14]. 5 грудня 1931 р. новообраний єпископ приїхав у Мукачево, де наступного дня був представлений владикою Йосифом місцевому духовенству. Відновлення православної єпархії в Мукачеві стало важливим етапом у розвитку православної церкви на Закарпатті.

Таким чином, діяльність єпископа Йосифа (Цвієвич), спрямована на завершення формування структури православної єпархії на Закарпатті, досягла своєї мети. Головні риси розвитку православної церкви за його правління – отримання фінансової допомоги з боку чеського уряду, визнання ряду парафій та чернечих громад і реєстрація їх статутів, боротьба з прихильниками константинопольської юрисдикції, реформування управлінської структури єпархії та широка місіонерська діяльність.

Список використаної літератури:

1. Йосиф (Цвієвич) (1878-1957). Єпископ Бітольський (1920-1932), митрополит Скоплянський (1932-1957).
2. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 263. – Том IV. – Арк. 93.
3. Йосиф (Цвієвич), єпископ. Розпорядження по монастирському управлінні за № 36 від 1. 01. 1931 р. // Поточний архів Мукачівської православної єпархії. – Арк. 1.
4. Йосиф (Цвієвич), єпископ. Прохання до Міністерства шкіл і народної освіти в Празі за № 1307/31 від 21. 04. 1931 р. // Поточний архів Мукачівської православної єпархії. – Арк. 1.
5. ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 263. – Том IV. – Арк. 97.
6. Там само. – Арк. 101.
7. Там само. – Арк. 100.
8. Там само. – Арк. 104.
9. Там само. – Арк. 105 зв
10. Там само. – Арк. 47.
11. Там само. – Арк. 119.
12. Данилець Ю. Свято-Богородицький монастир в селі Липча // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 11 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол.: М. М. Вегеш (голова редкол.), Д. Д. Данилюк (заст. голови редкол.) та ін. – Ужгород: СМП "Вісник Карпат", 2004. – С. 99.
13. Святочне утворення схизматичкої („православної“) єпархії в Мукачеві // Свобода. – 1931. – 13 серпня. – С. 1.
14. Преосвящ. еп. Дамаскин // Епархиальный Вестник Карпаторусской Православной Церкви. – 1931. – № 1. – С. 3.

Дмитриенко Н. М.

Национальный исследовательский Томский государственный университет

ЭВАКУАЦИЯ ИЗ УКРАИНЫ НА ТОМСКУЮ ЗЕМЛЮ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1941–1945)

С первых дней Великой Отечественной войны, когда Украина, как и другие западные территории СССР, оказалась под угрозой фашистской оккупации, был организован вывоз гражданского населения, материальных и культурных ценностей на восток, в том числе – в Сибирь. Известно, что к концу 1941 г. в сибирский город Томск были эвакуированы 51672 человека, перебазированы около 80 различных предприятий и организаций из центральной России, Белоруссии и Украины, [1. Л.43–44]. В числе эвакуированных из Украины

прибыли 18 работников завода «Красный металлист» из г. Конотопа во главе с директором Мурашко, цех маркшейдерских инструментов Харьковского завода маркшейдерского производства (216 человек, директор А.Л. Теплицкий), 20 человек Сумского механического завода под руководством директора И. В. Гарбузова, оптико-механический завод им. Дзержинского из г. Изюма в составе 793 работников под руководством директора Дунаевского, Харьковский завод боеприпасов в составе 249 человек во главе с директором Вайнбергом. Из Харькова же в томскую эвакуацию прибыли 45 сотрудников управления «Главуглемаш», 54 работника управления санитарно-технических работ треста «Южсантехстрой», а также коллектив Киевского отделения «Промстройпроект» во главе с управляющим У. И. Артамоновым (105 сотрудников и 90 членов семей) [2. Л.11–13; 3. Л.5–7, 9, 103; 4. Л.7–9, 12–14].

Одновременно с производственными коллективами в Томск были переведены 408-й военный госпиталь из Киева, пять эвакуогоспиталей из Харькова, а также Днепропетровское артиллерийское училище, Харьковский институт железнодорожного транспорта, Днепропетровский институт инженеров транспорта (20 преподавателей и 185 студентов), некоторые лаборатории Института химии Академии наук УССР (г. Харьков), ремесленное училище №16 и детский дом из Сталинской области. В томской эвакуации оказалась также Севастопольская картинная галерея (директор М. П. Крошицкий), а на территории Нарымского округа (совр. Томская область) находился Херсонский театр имени Шевченко [5. С.180; 6. С.136; 7].

Нужно сказать, что в самом Томске в канун войны проживало около 170 тыс. человек населения. За годы советской власти город утратил былое административное и экономическое значение, но сохранил и приумножил значение ведущего научно-образовательного и лечебно-оздоровительного центра Сибири [8. Л.128–129]. Не получая должного бюджетного финансирования, Томск испытывал жесточайший дефицит электроэнергии, водо- и теплоснабжения, в городе практически отсутствовал внутригородской общественный транспорт. Средняя обеспеченность жильем по данным на апрель 1941 г. составляла 3,6 квадратных метра на человека, оставалась неразрешенной проблема продуктового обеспечения, нехватки хлеба [9. Л.192–193].

В таких условиях началась мобилизация в ряды действующей армии, а 18 июля 1941 г. было принято постановление бюро Томского горкома ВКП(б) «О подготовке к приему и размещению эвакуированного населения, учреждений и предприятий». Специальная комиссия во главе с заместителем председателя Томского горисполкома Н. Г. Барановым изыскивала жилье и производственные площади, оказывала помощь в хозяйственно-бытовом обустройстве эвакуированных [10. С.33].

Производственные коллективы и оборудование старались разместить на близких по профилю томских предприятиях. Так, харьковский цех маркшейдерских инструментов и завод «Красный металлист» вошли в состав Томского электромеханического завода, работники Сумского механического завода влились в небольшое предприятие «Республика».

В силу многочисленности коллектива и особой потребности в продукции Изюмского оптико-механического завода № 353 его разместили как самостоятельное предприятие в здании бывшей городской управы (совр. зрелищный центр «Аэлига»). Харьковский завод боеприпасов НКВД также сохранил свою самостоятельность, занял помещения бывшей исправительно-трудовой колонии «Чекист» в пригороде Томска. Киевскому отделению «Промстройпроект» предоставили двухэтажный деревянный дом на ул. Источной, требующий ремонта.